



Asser Historisch Tijdschrift

TIJDSCHRIFT VAN DE ASSER HISTORISCHE VERENIGING
EERSTE JAARGANG

NUMMER 4 / DECEMBER 1991

Colofon

Het Asser Historisch Tijdschrift is een periodiek van de Asser Historische Vereniging en verschijnt vier maal per jaar

Hoofdredacteur:
Harry Gras

Redactieleden:
Bertus Boivin
Annelies Roding-Abelmann
Peter Zweegers

Vormgeving en druk:
Bremer Assen bv

© Asser Historische Vereniging

Redactie-adres:
Gemeente-archief van Assen
Brink 8
9401 HS Assen

Ledenadministratie:
Secretariaat Asser Historische
Vereniging
Postbus 10066
9400 CB Assen

Lidmaatschap Asser Historische
Vereniging (inclusief tijdschrift):
individueel f 30,— per jaar
gezinsabonnement f 42,50 per jaar

Foto omslag:
Een 'behangsels' in de trouwzaal van
het Asser Gemeentehuis. Zie ook het
artikel van Roding (doek II).

In dit nummer

In deze gure en donkere dagen voor Sinterklaas biedt ons tijdschrift niet alleen verhalen voor bij de kachel, maar stuurt het u er ook op uit. De heer Jonker achterhaalde de route die de Asser nachtwachten - ook wel ratelwachten genoemd - iedere nacht moesten lopen en geeft deze route weer op een kaart uit 1809. Met deze kaart en de bijbehorende beschrijving in de hand kunt u nu zelf deze wandeling maken in het huidige Assen en kijken wat er allemaal veranderd of gelijk gebleven is.

Iedereen die ooit in de trouwzaal van het Asser Gemeentehuis is geweest zal met belangstelling het artikel van de kunsthistoricus Drs. M.J. Roding lezen. Hij heeft zich namelijk verdiept in de geschiedenis van de acht op doek geschilderde landschappen die de wanden ervan sieren. Dergelijke muurbekledingen noemde men vroeger 'behangsels'.

In dit nummer herdenken we tevens een zwarte bladzijde in de Asser geschiedenis: de afbraak van de voormalige havezate Vredeveld, nu precies 25 jaar geleden. Een voor Assen en Drenthe onvervangbaar cultuurgood ging daarmee verloren. Onze hoofdredacteur roept Vredeveld - of Valkenstijn, zoals het in later dagen ook wel bekend stond - en enkele van zijn bewoners in de herinnering terug. Een verslag in foto's laat de droevigmakende teloorgang zien.

Voorts halen oud-werknemers in de rubriek 'Ooggetuigen' vooroorlogse herinneringen op aan de Wilco Conservenfabriek, een halve eeuw lang één van de belangrijkste Asser werkgevers. In de rubriek 'Stille getuigen' tenslotte wordt onthuld wie of wat de 'Doove Teunis' is en waar u die kunt vinden.

M. Roding

De behangsels in de trouwzaal van het gemeentehuis te Assen

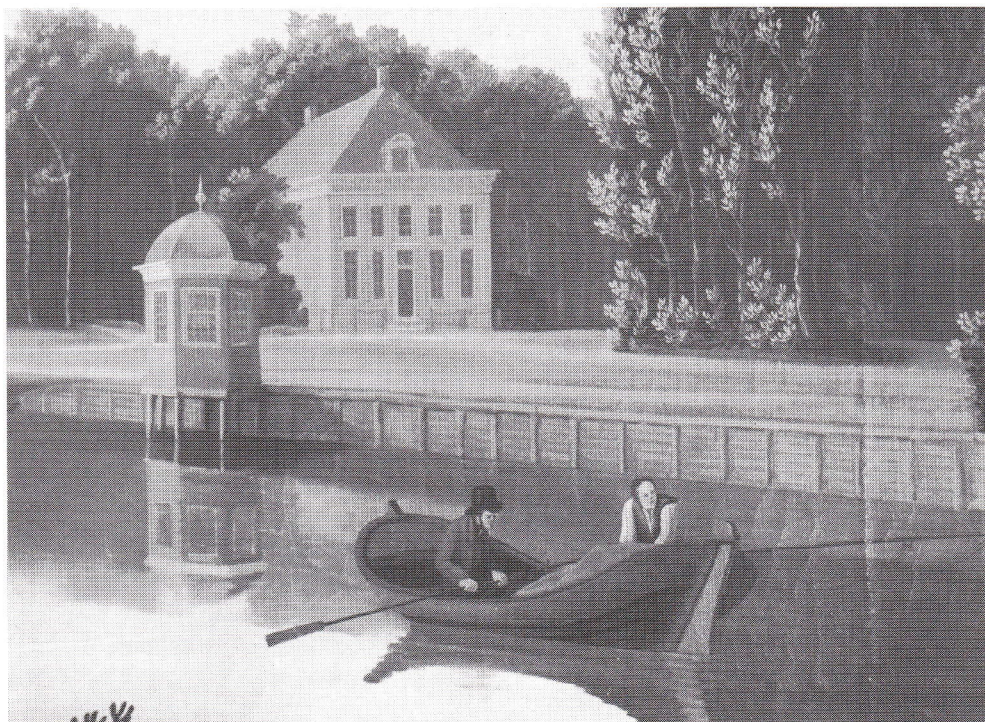


Het gemeentehuis van Assen is niet één van die witgepleisterde neoclassicistische paleisjes die door jonge stellen uitverkoren worden om hun romantische huwelijksdromen te realiseren. De uiterlijke schijn bedriegt echter, want de wat vormeloze moderne nieuwbouw bezit door middel van het 'aanpalende' huis Tetrode, het oorspronkelijke gemeentehuis, wel degelijk een romantische trouwzaal, zelfs in de kunsthistorische betekenis van het woord. Dit is te danken aan de zogenaamde 'behangsels', op doek geschilderde landschappen die de wanden sieren.

Huize Tetrode werd in opdracht van mr. A. Homan gebouwd op een stuk grond dat hij in 1821 van de ontvanger der directe belastingen, J.A.R. Kymmell, kocht. Homan bleef het pand tot 1849 bewonen. Veel meer valt uit de bewaard gebleven documenten noch over het huis, noch over de behangsels, op te maken. De vraag is natuurlijk hoe het interieur van deze Asser notabele er uit zag. Was hij het die de behangsels speciaal voor zijn eet- of ontvangstkamer liet vervaardigen? Tevens kan men zich afvragen of het behangsel in die dagen een doorlopend panorama vormde of dat het reeds over acht vakken verdeeld was.



Overzichtsfoto van de behangsels aan de buitenste wand van de trouwzaal (foto Jan Bos)



Detail van doek I, rechts tegenover de vooringang van de trouwzaal (foto Jan Bos)

Met de op het eerste gezicht bijna puntgave serie landschappen is in de loop der tijd wel het een en ander gebeurd. Bij nadere beschouwing blijkt dat een drietal panelen killer en strakker overkomt dan de andere; het ontbreken van craquelé is hieraan debet. Deze schilderijen zijn recent vervaardigd ter vervanging van één vrijwel geheel ontbrekend en twee zwaar beschadigde doeken. De bekende meester-restaurateur Jan Nagtegaal uit Bruntinge had hier zijn handtekening onder kunnen zetten (maar zoiets doet een restaurateur niet). Toen de restaurateur de opdracht kreeg de onbruikbare schilderijen te reconstrueren beschikte hij in zijn atelier over een origineel om zo het handschrift van de onbekende negentiende-eeuwse schilder (of schilders?) te kunnen nabootsen; geen eenvoudige taak waar hij verrassend goed in geslaagd is.

Afgezien van de zojuist genoemde

restauraties is er nog een oorzaak dat de decoraties van de wanden van de zaal bij nadere beschouwing niet de indruk maken één geheel te zijn. Ook stylistisch vormen zij geen eenheid. Laat men de blik langs het panorama glijden dan roepen de geschilderde taferelen wisselende associaties op. Beginnend rechts tegenover de vooringang van de trouwzaal waant men zich in het Nederland van de vroege negentiende eeuw. Langs een vaart ligt een boerderij van het type dat in Groningen en Friesland algemeen voorkomt, onder zwaar geboomte. Aan de overzijde van die vaart is een dicht aangeplante bospartij zichtbaar, doorsneden door een allée die uitzicht biedt op de strenge gevel van een herenhuis. Rechts is nog een dergelijk statige woning te zien en tevens het daarbij behorende theekoepeltje, dat op palen aan de oever van de vaart is gebouwd. Op de middengrond is een molen bij een brug weergegeven. Het vlakke landschap lost verder op in een

nevelig licht. Dit doek (I) is verlevendigd met diverse stoffage figuren. Een man met een hoge hoed staat aan de helmstok van een schuit die voor de boerderij ligt afgemeerd, een ander is doende een tros los of vast te maken. Op het spiegelende water dobbert een bootje met daarin twee mannen. Links zit langs de weg een man met een zak op zijn rug een Goudse pijp te

roken, verderop zit een visser. Het hele tafereel ademt iets van onbeweeglijkheid uit, een typisch Hollandse zondagsstemming, om het zo uit te drukken. Het zonlicht op het gebladerte en de spiegelingen op het water vormen de optische effecten die, ondanks de hier en daar wat gebrekkige uitvoering, aan het geheel een onmiskenbare charme geven.



*Nog een detail
van doek I,
rechts tegenover
de vooringang
van de trouw-
zaal (foto
Jan Bos)*

Het volgende doek (II) roept een heel andere wereld op. Rechts een schilderachtige kasteelruïne bij een hoogbrug, links een boom met daaronder twee geiten en - hoe vreemd - in de middengrond een Hollands boerderijtje bij een brede waterval. Ook de stoffage figuren verschillen van de voorgaande. Have-loze kinderen, van wie één zelfs met blote billen, spelen bij het water, terwijl twee volwassenen in uitheemse kledij op de brug een praatje maken.

Het hierop aansluitende doek (III) geeft eveneens een rustieke scène weer. Op de voorgrond staat een man te paard bij twee runderen die zich laven bij een ondiep water. Een rustende vrouw zit in de berm van een slingerende zandweg die leidt naar een hoger gelegen kasteel, waarvan de torens het panorama beheersen. In het verschiet ligt een zonovergoten heuvel-land met - ook hier - een waterval. De behangsels in de laatstgenoemde twee vakken verwijzen naar een andere wereld: die van een pastorale idylle in een zuidelijke landstreek.

Vervolgt men de schilderijen op de tegenoverliggende wand dan ontstaat de indruk weer dicht bij huis te zijn. Het hert in het bos (IV) is weliswaar een toevoeging door de restaurateur, maar ook het aansluitende heuvel-land, waarin een jager en zijn hond als stoffage dienen (V), suggereert een Gelders, misschien zelfs Drents landschap. Ook het nu volgende landelijk tafereel (opnieuw een kopie naar het origineel) van een boer die zijn schamele kudde, bestaande uit slechts twee stuks vee, voortdrijft (VI), doet met zijn molen en het kerkje op de achtergrond oerhollands aan. Hetzelfde geldt voor het volgende doek dat een paar boerderijen tussen het geboomte aan een waterplas laat zien (VII; eveneens een kopie). Het laatste doek tenslotte geeft de indruk dat men weer bij het uitgangspunt aangekomen is. Een op z'n zondags geklede landman met een spade over zijn schouder loopt

over een zandpad in de nabijheid van een deftig buiten (VIII).

Resumerend kan vastgesteld worden dat zich in stilistisch opzicht drie landschapstypen in de behangsels laten onderscheiden. Het eerste type, zoals toegepast in de twee grote eerste segmenten en in het kleine laatste, stamt uit de topografische traditie, die door een sterk realistisch karakter wordt gekenmerkt. De diverse elementen gaan terug op schetsen naar werkelijke situaties en de stoffage is eigentijds. De figuurtjes zijn volgens de mode van de vroege negentiende eeuw gekleed. De kleuren in dit landschapstype zijn vrij helder. Hierin is de invloed van de classicistische mode uit de late achttiende eeuw nog merkbaar.

Het tweede type, in II en III, heeft haar oorsprong in het geïdealiseerde Italiaanse landschap, zoals in de zeventiende eeuw door de zogenaamde Italianisanten in de Nederlandse kunst werd geïntroduceerd. De composities hebben een gesloten karakter dat eenvoudig te herkennen is aan een zogenaamde 'repoussoir' links of rechts. Deze bestaat uit een donker geschilderde driehoek, vaak in de vorm van een aarden wal of een boomgroep. Bij het tafereel met de kasteelruïne (II) is dit duidelijk te zien. Een grote boom links en de ruïne rechts vormen het kader, waartussen het midden en de achtergrond zijn aangegeven. Het is duidelijk dat deze landschapsvorm, die rond het midden van de achttiende eeuw voor behangsels populair was, in tegenstelling tot het eerste type minder geschikt is voor het vervaardigen van doorlopende panorama's. Bovendien laat de vreemde combinatie van inheemse en buitenlandse elementen, zoals de Hollandse boerderij bij een waterval, zien dat de schilders de diverse landschapselementen als sjablonen toepasten, waardoor van stijlzuiverheid geen sprake kon zijn.



Detail van doek II. Rechtsonder op de foto ziet men twee haveloze kinderen bij het water spelen (foto Jan Bos)

Het derde en laatste type tenslotte is geënt op het Hollandse landschap van de zeventiende eeuw. Uit oude notulen van de behangselfabriek te Hoorn is bekend dat prenten van of naar meesters uit de Gouden Eeuw, zoals Paulus Potter, Aelbert Cuyp en Esaias van de Velde, als voorbeelden aangekocht werden. Men kreeg onder invloed van de natuurscultus van de achttiende eeuw hernieuwde belangstelling voor de landschappen van deze meesters, van wie men de 'natuurlijkheid' prees. Men werkte overigens veelal niet direct naar de voorbeelden, maar nam vrijelijk bepaalde aspecten zoals het compositie-principe, de lichtval of de stoffage, over. Ook het kleurgebruik van een schilder als Esaias van de Velde en vooral diens leerling Jan van Goyen, waarin veelal een bepaalde toon bruin of grijs overheerst, werd nagevolgd.

De maker van de trouwzaal-behangsels is onbekend. Het is heel wel denkbaar dat meer dan één persoon aan de serie werkte. Zo zijn bijvoorbeeld de geiten bij de ruïne veel vrijer geschilderd dan de koeien aan de doorwaadbare plaats. De behangselfabrieken waren werkplaatsen waarin diverse jonge lieden als schildersknecht onder een tekenmeester werkzaam waren. Deze knechten verrichten een groot deel van het seriematige werk. Zij deden op die wijze routine op in het schildersvak. Vooral aan de boomslag werd veel aandacht besteed en men zou daartoe zelfs in de vrije natuur geoefend hebben, iets wat destijds nog ongebruikelijk was. De behangselfabriek is op die wijze een leerschool voor veel negentiende eeuwse landschapsschilders geworden. Aan de behangsels in de trouwzaal is de aandacht voor de natuurlijke weergave van de boomstammen en het gebladerte overigens goed te zien.

Het schilderen van behangsels begon al tegen het einde van de zeventiende eeuw, vermoedelijk als goedkope

imitatie van wandtapijten. Men gebruikte aanvankelijk een drager van papier of neteldoek. Vanaf het midden van de achttiende eeuw kreeg dichtgeweven linnen de voorkeur. De hoeveelheid gegevens over de Nederlandse behangselfabrieken is niet groot. De meeste informatie is voorhanden over de al genoemde Hoornse behangselfabriek, die in 1777 werd opgericht door de 'Vaderlandsche Maatschappij van Reederij en Koophandel ter liefde van 't Algemeen'. Uit de bewaarde ontwerpen en opdrachten van deze fabriek blijkt dat de opdrachtgevers in belangrijke mate invloed konden uitoefenen op het uiteindelijk geleverde product: soort voorstelling, stoffage, afmetingen etcetera kon de koper zelf bepalen.

Over de technische kant van het fabricageproces is men vrij goed geïnformeerd door middel van een handboek geschreven door L. Simis, getiteld *Grondig onderwijs in de Schilder en verwkunst* (Amsterdam, 1801).

Hieruit blijkt dat voor het maken van de grote wandoppervlakken de linnenbanen op kamerhoogte werden gesneden, en vervolgens aan elkaar genaaid (de naden zijn in de Asser trouwzaal goed zichtbaar).

Vervolgens werden de doeken op een raamwerk gespannen en met lijm behandeld om een minder poreus oppervlak te verkrijgen. Om te zorgen dat het doek niet alle verf absorbeerde werd vervolgens een plamuurlaag aangebracht. De plamuur die toch nog door het weefsel drong werd voor het drogen aan de achterzijde weggeschraapt. Om een egaal oppervlak te verkrijgen schuurde men vervolgens het doek met puimsteen. De naden werden, om doorschuren te voorkomen, vooraf met olieverf gegrond. De behangsels werden sinds het derde kwart van de achttiende eeuw boven een lambrizing van 0,7-0,9 meter aangebracht, waarbij het niet onge-



Detail van doek VIII (foto Jan Bos)

bruikelijk was om deze in vakken te spannen. Hierbij werden de proporties van de architectuur van de betreffende ruimte meestal zorgvuldig in het oog gehouden.

Behangsels genoten een grote populariteit. Al in de eerste helft van de achttiende eeuw kan men spreken van een massa-artikel. Het geschilderde behang verdrong de vóór die tijd bloeiende goudleerproductie. In het derde kwart van de achttiende eeuw bereikte de behangschilderkunst haar hoogtepunt. De economische achteruitgang in de Republiek van die dagen trof de schone kunsten en veel kunstenaars kregen het moeilijk. Niettemin bleef men nog enige tijd behangsels maken. Vooral de verandering in smaak en de opkomst van het goedkopere behangpapier maakte dat aan het geschilderde behang een einde kwam. In de *Camera Obscura* (eerste druk 1839) wordt het geschilderde behang al belachelijk gemaakt:

“Maar wat de feestelijke zaal, niet alleen nu, maar altijd den meesten luister bijzet, is zonder twijfel, boven een hooge grijze lambrizeering, op snee verguld, het prachtig behangsel, beschilderd met niet onaardige bergachtige landschappen, met op- en ondergaande zonnen, zandwegen met diepe sporen, en waterplassen met riet en zwanen; voorts gestoffeerd met vrouwen met manden op den rug, waar bovenuit een bos stroo steekt; mannen aan de waterkant, die aan lange hengels visschen opslaan; kinderen met bloote hoofden en bloote voeten, die bij een geit in 't gras liggen; reizigers op bruine paarden, die een dunne rijzweep zeer rechtop houden; wandelaars met enorme wandelstokken en driekante ... Wat ga ik zeggen? Ja, zij hadden driekante hoeden opgehad, maar die tijd was voorbij; de kamer was voor een paar jaar 'opgeknapt', en de heer Petrus Stastokius Sen, hoe ouderwetsch ook in vele opzichten, had in deze gemeend een proeve te moeten geven,

dat hij met zijn tijd was vooruitgegaan. Hij had al wat kleedij was laten modernizeeren.”

Het is wel duidelijk dat het geschilderde behang als wandbedekking voor Hildebrand heeft afgedaan. Hij ziet het duidelijk als een voorbeeld van de smaak van een tijdperk dat definitief voorbij is. Het citaat illustreert op treffende wijze een groot nadeel van de behangsels; de modegevoeligheid. Dit laatste geldt in het bijzonder voor de topografische voorstellingen met realistische stoffage. Aan het kostuum laat zich direct de veranderingen ten opzichte van de contemporaine mode aflezen.

De datering van het behang in de trouwzaal is niet exact mogelijk. Homan's huis zal kort na 1821 gebouwd zijn. Hij bleef er tot 1849 wonen. Op puur stylistische gronden kunnen de schilderijen rond 1820 gemaakt zijn. Tegen het midden van de achttiende eeuw neemt binnen het kader van de zich internationaal manifesterende voorkeur voor het buitenleven de belangstelling voor romantische en min of meer realistische, topografische, landschappelijke voorstellingen toe. De heersende mode gaf hieraan steeds een andere uiting, tot rococo fantasieën in chinese stijl toe. In het laatste kwart van de achttiende eeuw brengt het classicisme een voorkeur voor open, ruime landschappen met Griekse tempeltjes met zich mee. De behangsels in de trouwzaal zijn duidelijk van later datum. Het romantisch realistische overweegt het classicistische.

Van een massa-artikel dat een vrij grote verspreiding vond zou men verwachten dat veel de tand des tijds doorstaan heeft. Dit is echter niet het geval. Veel behangsels werden later met papier overgeplakt, omdat het geschilderde behang als een soort tengel een goede ondergrond bood. Bovendien zijn vele eenvoudig weggegooid of

verkocht aan buitenlandse kopers. Uit de achttiende eeuw zijn slechts enkele gave kamers, dat wil zeggen met het behang op zijn oorspronkelijke plaats, bewaard gebleven. Voor de beoordeling van behangsels is de oorspronkelijke situatie juist van belang, omdat de schilders bij hun werkzaamheden rekening hielden met de plaats van de vensters en daarmee met de belichting. De behangsels in de trouwzaal werden waarschijnlijk op een raamwerk gespannen dat reeds aan de wand was bevestigd. De vraag is echter of zij speciaal voor deze plaats gemaakt werden en bovendien of zij na diverse verbouwingen nog de oorspronkelijke volgorde laten zien. De vlakverdeling van de muren aan weerszijden is niet symmetrisch, en de afzonderlijke delen verschillen sterk van grootte. Zonder twijfel hebben doeken uit diverse vakken vroeger een groter geheel gevormd (zoals de in elkaar overlopende voorstellingen V-VIII). Het is onwaarschijnlijk dat het geheel als een grote rol werd geleverd, omdat het italianiserende deel (II en III) op geen enkele wijze op de andere twee hoofdgroepen kan hebben aangesloten. Het is denkbaar dat het geschilderde behang evenals het latere papierbehang rond 1820 al kant en klaar verkocht werd, zodat de cliënt zelf zijn kamer uit diverse rollen kon samenstellen. Op die wijze zouden ook de twee trompe-l'oeil stillevens, die de visvangst en de jacht symboliseren, en de twee sopraportes in de vorm van respectievelijk



Detail van de sopraporta met het fruitstilleven. Duidelijk is te zien dat de voet van de siervaas is afgesneden om het doek op deze plaats passend te maken (foto Jan Bos)

een bloem- en een fruitstilleven, die eveneens deel uitmaken van de decoratie van de zaal, aangekocht kunnen zijn. De twee sopraportes werden op drastische wijze op maat gesneden, zoals blijkt uit het ontbreken van de voeten van de siervazen.

Het is niet bekend of in Drenthe een behangselfabriek heeft bestaan; waarschijnlijker is dat het behang van elders werd 'geïmporteerd'. De Hoornse fabriek leverde bijvoorbeeld door het hele land, maar ook in Leeuwarden werden behangsels vervaardigd.

Tot slot dient opgemerkt te worden dat Drenthe betrekkelijk goed bedeed is met geschilderd behang. Zo zijn ook in de voormalige eetkamer van het huis Overcingel en in de burgemeesterskamer van het raadhuis van Meppel fraaie voorbeelden te vinden. Een derde serie behangsels, die in de eetkamer van het Ontvangershuis, is kwalitatief erg goed, maar werd van elders naar deze locatie overgebracht. De serie in de trouwzaal is dan wel niet de best bewaarde en evenmin van het hoogste artistieke niveau, maar als voorbeeld van een 'laat' behangsel uit het tweede decennium van de negentiende eeuw heeft zij toch een niet te onderschatten cultuurhistorische waarde.

Literatuur

- H. Bosma, 'Gestoffeerde natuur; Behangselfschilderingen, 1765-1800' in: tentoonstellingscatalogus *Edele eenvoud, Neo-classicisme in Nederland 1765-1800* (Frans Halsmuseum [enz.] 1989) 107-110; cat. nrs. 105-109.
- A. Frenkel, 'Behangen is ook een kunst', *Tableau*, VII(1985) vol. 7, nr. 6, 82-86.
- J.H.P. Heesters, *Vier eeuwen behang; de geschiedenis van de wandbespanning in Nederland* (Delft, 1988).
- G.C. Helbers, 'Behangsels uit voorraad' in: *Nieuwe Drentse Volksalmanak*, 1967, p.(232) 60.
- Hildebrand (pseudoniem van N. Beets), *Camera Obscura* (Haarlem, 1907; eerste druk 1839).

B. Jonker

De ronde van de Asser ratelwacht in 1807



Ratelwachten hielden in het oude Assen 's nachts een oogje in het zeil. In 1798 waren dat Jacob Geerts, Hendrik Gerrits van Dalen en Jan Berends Zondag. Een reglement omschreef nauwkeurig hoe ze gekleed moesten zijn, welke wapens ze moesten meevoeren en hoe ze hun werk moesten uitvoeren.¹ In 1807 is deze instructie nog eens vernieuwd en we hebben hieraan het volgende ontleend.² De aanwezigheid van deze lieden zal de nachtrust van velen bevorderd hebben.

Tien heeft de klok

De Asser ratelwachten ontvingen als tractement honderd gulden per jaar. Bovendien kregen ze elke twee jaar een nieuwe, gevoerde overrok. Ze waren voorzien van een halve piek of lans en ze droegen een ratel. Hun dienst begon altijd om tien uur 's avonds en eindigde om vier, vijf of zes uur 's morgens, afhankelijk van het jaargetijde. De ratelwachten moesten elk uur een ronde maken en daarbij van tijd tot tijd "met luider stemme roepen hoeveel de klok geslagen" had. De oudste van de twee nachtwakers moest beginnen met ratelen en dan roepen: "De klok heeft tien!" Daarna ratelde zijn collega en riep: "Tien heeft de klok!"

Beide ratelwachten hadden een kaarslantaarn bij zich. Er was in die tijd nog geen straatverlichting. Aanvankelijk brandde alleen op de Brink een kaars. Nadat iemand door de duisternis misleid bij de Kolk was verdronken, kwam ook daar een kaarslantaarn. Bestrating ontbrak vrijwel;

alleen hier en daar wat veldkeien.³ Bij herfstig regenweer moet het bepaald geen pretje geweest zijn de ronden te lopen.

In het reglement stond nauwkeurig aangegeven wat de ratelwachten bij onraad of brand moesten doen. Ze hadden de beschikking over een nachtwakershuisje, waar ze tussen de ronden konden zitten. In 1832 had dit wachthuisje kadastrnummer 475. Het stond voor de landsstallen, die in die tijd gebruikt werden als woonhuis (kadastrnummers 472, 473 en 474). Ze stonden aan de noordkant van de Brink voor het oude kerkhof.

De ronde van de ratelwachten

De route van de ratelwacht was precies voorgeschreven. We zullen de route volgen aan de hand van de kaart van Buwama uit 1809. De in de tekst vermelde huisnummers zijn op de kaart ingetekend. Alle huisnummers zijn die van 1798, tenzij uitdrukkelijk anders is vermeld.



De ronde begon bij het wachthuisje. De ratelwachten liepen voor de landsstallen langs en dan in noord-oostelijke richting naar het hoveniershuisje, dat in 1798 huisnummer 123 had.



Vandaar liepen ze naar het Ontvangershuis (124) tot aan de gang naar de pastorie (130).



Vervolgens langs de kerk. Bij de noordwesthoek daarvan de hoek om en langs de Landsgebouwen - het huidige Drents Museum - tot aan de zuidwesthoek van het toenmalige

* Dit artikel is ontleend aan het binnenkort in de Historische reeks te verschijnen boek 'De bevolking van Assen rond 1800'.



Baron Frederik Otto van Dörnberg Heiden (1730-1811) woonde op nummer 27, het grote huis aan het einde van de weg langs de Vaart, tegenwoordig bekend als het Hofstede-huis. Hij was een armlastige neef en beschermeling van A.C. en S.P.A. van Heiden, opeenvolgende drosten van Drenthe (collectie Drents Museum)

Landshuis, de woning van de Drost. Voor dit huis was een pleintje, waarop twee fraaie kanonnen stonden, die later door de Fransen zijn meegenomen.⁴

 Dan oostwaarts door de huidige Kloosterstraat, die eindigde bij de Singel, waar ze een brug over moesten.

 Na de brug linksaf tot achter de school en het huis van Sickens (huisnummer 1).

 Nu moesten ze weer langs de Singel zuidwaarts lopen tot aan de bocht van de Singel voor het huis van Van Lier (6). Op de kaart van Buwama is te zien, dat deze tuin toen ook al mooi was aangelegd.

 Vanaf dit punt gingen de ratelwachten langs de singel westwaarts naar de Beilerstraat. Op dit stuk stonden toen nog geen huizen.

 Bij de Beilerstraat in noordelijke richting verder tot het huis (27) waar Dörnberg Heiden woonde. Ze hadden intussen rechts de huizen 26 en 25 gepasseerd en bij Dörnberg zagen ze rechts de herberg 'De Koppelpaarden'.

 Hier werd van richting veranderd door westwaarts langs de zuidzijde van de Vaart te gaan lopen. Bij J. Hofstede (28) ging men achterlangs en verder langs de nummers 29 tot en met 38. Het laatste was in 1798 het huis van Petrus Hofstede. De verlaatsmeester Polling woonde nog wel verder (39), ter hoogte van de huidige Witterweg, maar zover hoefden ze niet.

 De ratelwachten liepen nu terug naar de Kolk en staken daar schuin over naar het huis van Jan Berends Zondag (40). In 1807 woonde daar D. van Royen in een nieuw gebouwd huis.

 Van dit punt werd in oostelijke richting gelopen naar huisnummer 44, waar Folkert van der Weide woonde (de huidige Markt).

 Hier ging het noordwaarts tot aan het laatste huis van de Stegeweg (48), waar Hendrik Aalders met zijn grote gezin woonde (tegenwoordig de Weiersloop).

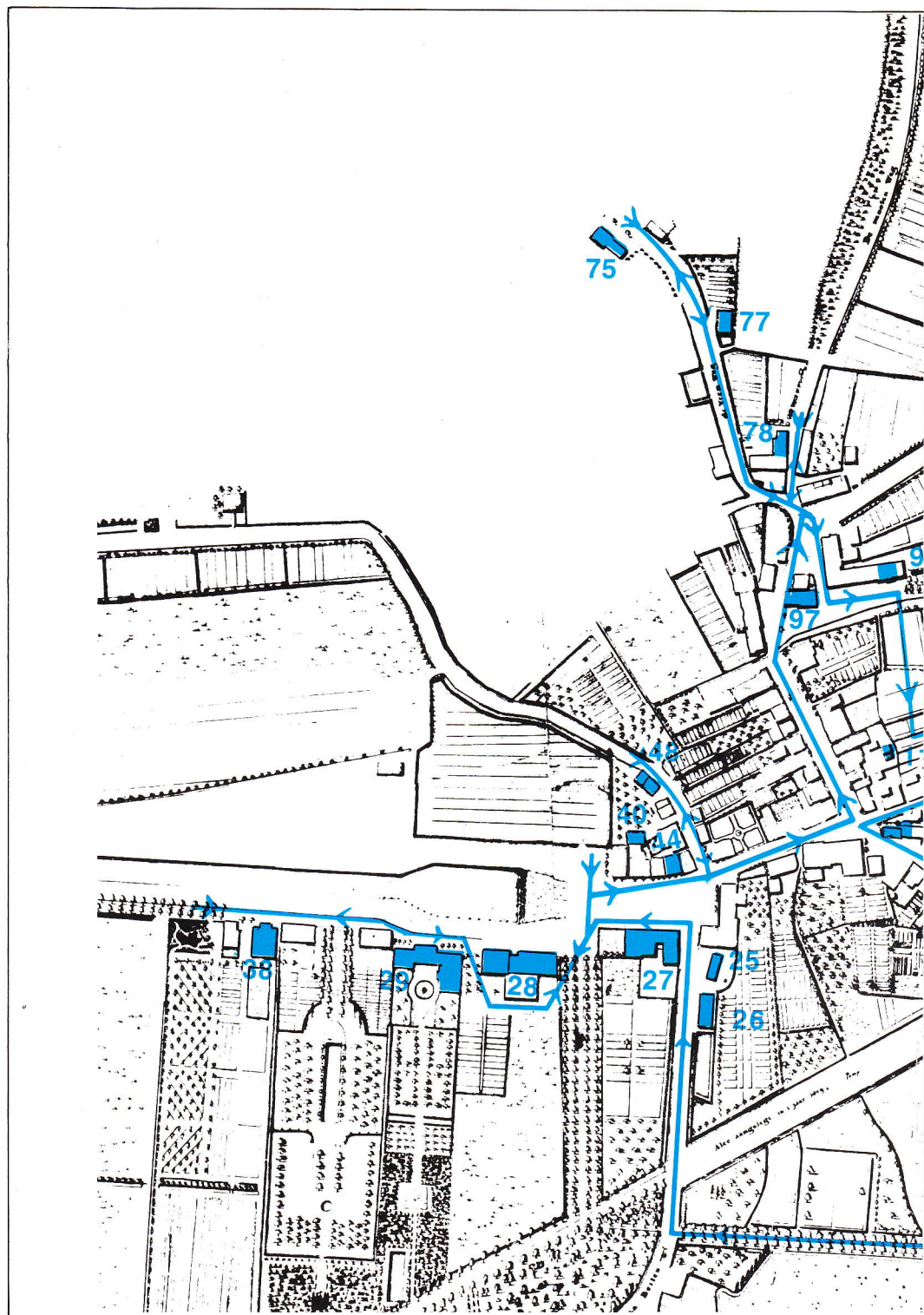
 De wachten liepen dezelfde weg terug naar de huidige Marktstraat, dan linksom naar de Kruisstraat en dan weer noordwaarts tot aan de brug over de singelgracht (nu Gedempte Singel).

 Dan ging het over de brug verder noordwaarts langs de Veeneweg tot het laatste huis van Pieter Arends (75). De situatie is hier geheel gewijzigd. De huidige Venestraat liep over het kanaal door, ongeveer via de Minervalaan en het Koopmansplein naar het Weiersloopje.

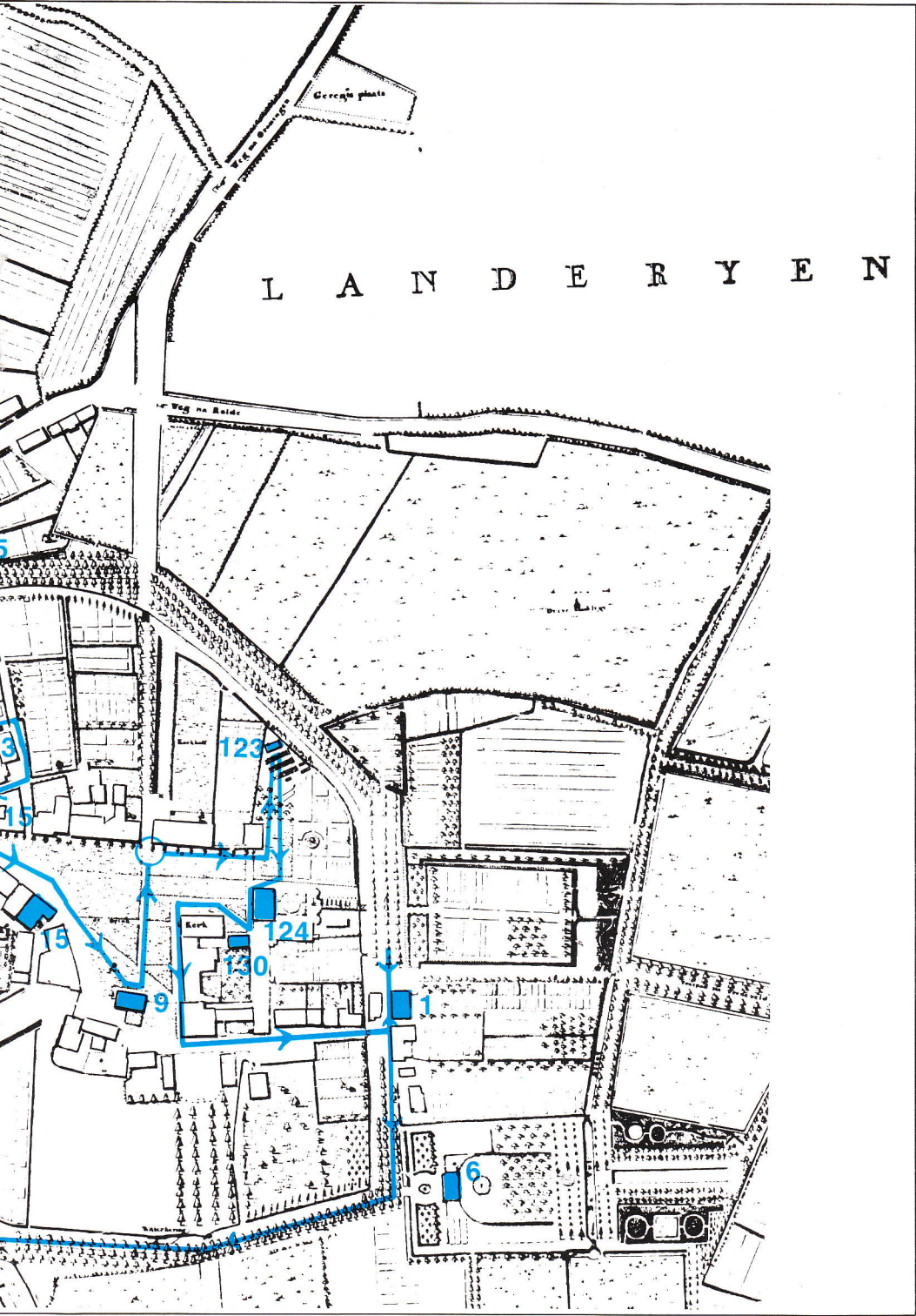
 De ratelwachten liepen de Veeneweg terug langs 77 (Jan Berents) naar 78 (Pieter Roelofs). In 1807 woonde hier Hindrik Stevens. Daarna liepen verder tot op de Molenweg. Dit gedeelte heette ook wel de Jordaan.

 Nu ging het zuidwaarts tot op de Groningerweg en tot aan de noordgevel van de schuur van nr. 90 (Jan Zwiers) en verder westwaarts tot huis nr. 95 (Hendrik Geerts Boer).

 Door de hof van Meint Jacobs (97) liepen ze naar de Hanebijterssteeg,



Kopie van de kaart van Buwama uit 1809 (collectie Rijksarchief in Drenthe)





De Vaart en de nog onverharde weg daarlangs op een aquarel van een onbekende kunstenaar uit ca. 1800. Op de achtergrond ziet men het torentje van de Abdijkerk met links daarvan het Zusterhuis en rechts het huis waar Van Dörnberg Heiden woonde, het tegenwoordige Hofstede huis. Het Zusterhuis stond in het begin van de jaren zestig op de nominatie om gesloopt te worden, maar het bleef gelukkig gespaard (collectie Drents Museum)

gevormd door de huidige Kleine Marktstraat en de Singelstraat. Op de kaart van 1809 is goed te zien dat deze gang niet tot de Singel doorliep, maar uitkwam op tuinen.

🚶 Vandaar liepen de wachten voor langs het huis van Jan Roelofs (113) naar 115. In die tijd woonde daar Jan Wolters, later in 1807 Jacob Ringers.

🚶 Dan zuidwaarts naar het huis van C. Hilbrants (15), dat in 1807 werd bewoond door Harm Koerts. Vandaar liepen ze om het huis van Hendrik Ernst op de zuidkant van de Brink (9) en vervolgens naar het wachthuis aan de overkant van de Brink.

Ik nodig u uit deze wandeling eens te maken aan de hand van de kaart die

Buwama in 1809 van Assen maakte. Probeert u zich voor te stellen hoe het er toen heeft uit gezien, met al die tuinen en hoven.

Noten

1. Zie voor nacht- of ratelwachten ook H. Tiesing, 'De Nachtwachten' in: *Nieuwe Drentsche Volksalmanak 1935* (Assen, s.a.) 29-32.
2. Gemeente-archief Assen, Notulen B en W van 8-1-1807, Ordonnantie en Reglement voor de nachtwakers of ratelwachts in Assen.
3. A. Oltmans, *De Gemeente Assen in hare wording en ontwikkeling* (Assen, 1907) 23.
4. *Ibidem*, 21.

Ooggetuigen



Op de kop af een halve eeuw lang was de Wilco Conservenfabriek één van de belangrijkste Asser werkgevers. Het begon in 1929, toen de gebroeders Willemsen in Assen hun nieuwe fabriek begonnen. En in 1979 was het allemaal afgelopen, toen de nieuwe eigenaar Duyvis de poorten van het bedrijf definitief op slot draaide.

Nog steeds echter komt een groep voormalige werknemers en hun echtgenotes regelmatig bij elkaar om herinneringen aan de oude Wilco-tijd op te halen. In het bestuur van deze 'Contactgroep Wilco' zitten Jo Hanning, Willem Lamberts en Lammert van der Scheer.

Bertus Boivin sprak met ooggetuigen van de opkomst van wat eens - zonder enige twijfel - het bekendste Asser bedrijf was. Welke Assenaar heeft er nooit in de vakantie bij de Wilco gewerkt?

"De gebroeders Willemsen zijn in Assen terechtgekomen, omdat hun oude bedrijf in Warffum daar eigenlijk verkeerd zat. Zo dicht bij zee was de lucht er zilt en het grondwater was er zo zout dat ze er niks mee konden. Door het goede, zachte water in Assen en omdat ze aan het spoor naast de Drentex een stuk grond konden kopen, zijn ze toen in Assen beland."

"Vlak voor de Wilco daar ging bouwen, heeft er op die plek een circus gestaan. Ik heb als kleine jongen gezien hoe daar een man uit een kanon is weggeschoten. Als eerste employé hebben de gebroeders Willemsen een machinist aangetrokken. Dat werd Arnold Smit, die was toen net van school als machinist op de melkfabriek begonnen. Het eerste wat Smit moest

doen, was palen in de grond slaan en prikkeldraad er omtoe trekken voor ze met de bouw konden beginnen."

"In de beginjaren waren we in de winter met veertien man in vaste dienst. De Wilco was toen echt een seizoenbedrijf, want zomers waren er voor de oorlog al wel zo'n 250 man aan het werk. Pas ver na de oorlog is er bij de Wilco constant werk gekomen. Toen werd er ook veel inpakwerk gedaan en kwamen er grote orders waardoor in de winter geen mensen hoefden te worden ontslagen."

"Voor de oorlog was de fabriek bij de winterdag gewoon dicht. Alleen de vaste krachten liepen er dan rond voor de verzending van de bestellingen en wat onderhoudswerk. Half mei begon het seizoen en werd er personeel aangenomen. Meestal waren dat vrouwen. Aan personeel was er in de crisistijd nooit gebrek. Ieder jaar begon het met de spinazie en dan ging het volgens een vast patroon verder tot soms wel november aan toe: spinazie, doperwtten, wortels, tuinbonen, sperziebonen, snijbonen, waspeen, andijvie en appelmoes. Als we een hele goede dag hadden, draaiden we voor de oorlog 23.000 blikken op een dag, na de oorlog kwamen we uiteindelijk op een dagproductie van 380.000 blikken. Je moet je voorstellen dat toen de bonen afgewogen moesten worden, de blikken werden met de hand gevuld en er waren nog geen machines die de blikken automatisch dichtfelsten."

"Minstens zo belangrijk voor de oorlog was het thuiswerk: wortels koppen, snijbonen ranken, bonen punten. Met paard en wagen werden de bonen dan naar de dorpen gebracht. Die moest tien kist hebben, die twintig, die

twaaft. Later kwam koetsier Berend Post de kistjes weer ophalen. Als het druk was, dan hielpen Joop en Roel Geerts, twee kasteleins van de Groningerstraat die een bestelautootje hadden, ook mee. Vooral als de sperziebonen-oogst op gang kwam, kostte het erg veel moeite de zaak 'onder dak' te krijgen. Zaterdagavond om vijf uur hadden we de hele stad vol zitten met kistjes bonen, de Kloekhorststraat, alle dorpen, de Steendijk."

"Eén zaterdag zal ik nooit vergeten. Het was half zes, alle thuiswerkers zaten vol, het paard op stal. Plotseling komt Hagenaauw uit Peize met een vrachtauto met acht ton bonen aanzetten. Berend Post is toen met een paar anderen met Hagenaauw de stad door geweest. Eerst naar de Kloekhorststraat. 'Is je moeder d'r ook?' 'Nee!' Vijf kisten! En ze zaten al vol. De volgende was er ook niet. Zet er ook maar tien neer, want die hebben

wel een stuk of vijf kinderen. En zo maar door. Je had ze maandagmorgen eens moeten horen, toen we de kisten weer op kwamen halen: 'Man och ---- man, we hebben vannacht helemaal niet op bed west... Jij ook met je rot-bonen!' Maar zij konden het geld goed gebruiken en wij moesten die bonen zo snel mogelijk in de blikken zien te krijgen."

"Meteen van het begin af is de Wilco een flink deel van zijn produktie voor anderen gaan draaien. We kregen dan de etiketten in huis en die deden wij op zo'n partij. Zo deden we veel voor de Coöperatie die je toen nog had, en voor de Edah. Ik herinner me dat de oude Albert Heijn voor de oorlog zelf langs kwam om in te kopen. Het liefst op zondagmorgen, de baas haalde hem dan van het station, Albert Heijn kocht zijn partijen en stapte weer op de trein. Een gemoedelijke tijd was het toen nog!"



In 1936 vierde het personeel te Assen het tienjarig bestaan van Wilco-Conserven. Uiterst links en uiterst rechts zittend ziet men respectievelijk de heer B. Willemsen en echtgenote en de heer J.G. Willemsen met zijn vrouw (collectie Gemeente-archief Assen)

H. Gras

Vredeveld: de teloorgang van een havezate



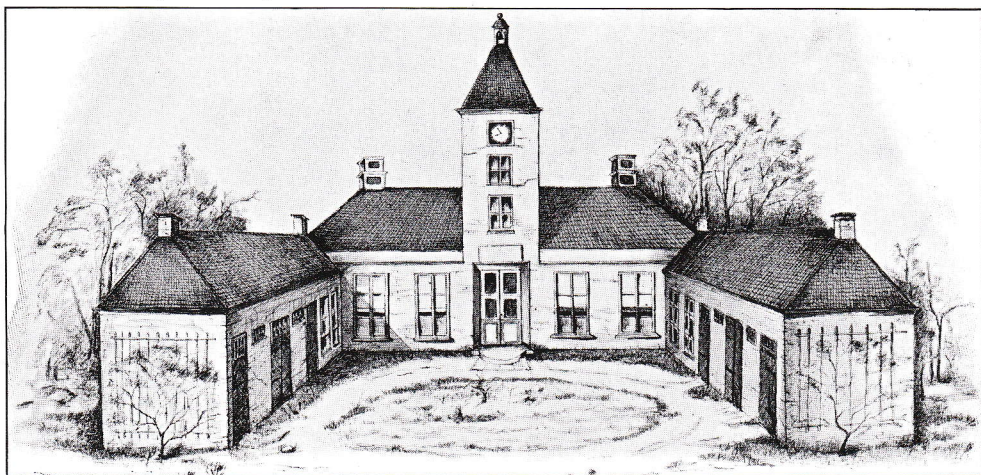
Het is nu onvoorstelbaar, maar precies 25 jaar geleden, in 1966, werd te Assen de eeuwenoude havezate Vredeveld afgebroken. Eigenlijk zouden we beter kunnen zeggen dat de restanten van



Gevelsteen in de muur van Vredeveld met de namen van Zeino Joachim van Welvelde en diens tweede vrouw Aeltie van Douma. Foto uit 1957 (foto-archief Drents Museum)

dit eens zo luisterrijke pand toen werden gesloopt, want door jarenlange verwaarlozing was er niet veel meer van over dan een wankelende ruïne. Om Vredeveld - of Valkenstijn, zoals het in later dagen ook wel bekend stond - en enkele van zijn bewoners in de herinnering terug te roepen volgt hier een beknopt historisch overzicht, met enkele anekdotes en een verslag in foto's dat de teloorgang laat zien.¹

Vredeveld werd gebouwd door Zeino Joachim van Welvelde die in 1643 ontvanger-generaal van Drenthe was geworden. Het huis moet vóór 1648 zijn gebouwd, want in dat jaar was sprake van "Van Welvelde op Vredevelt". In 1736 werd het voor 2.600 Carolusguldens verkocht aan Herman Roelof Wolf van der Feltz, officier in het leger van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Van der Feltz liet het hoofdgebouw en de bijgebouwen vernieuwen. Tot 1817 bleef Vredeveld



*Vredeveld op z'n hoogtepunt, zoals het er nog uitzag ten tijde van Petrus Hofstede. De toren en de beide zijvleugels werden tussen 1834 en 1842 afgebroken (bron: **Nieuwe Drenthse Volksalmanak**. 1901)*



De voorzijde van Vredeveld op een foto uit 1957. Het huis was toen al jarenlang verwaarloosd (foto-archief Drents Museum)

in het bezit van de familie Van der Feltz. Een jaar eerder was het huis al ter veiling aangeboden, maar het uiteindelijk bod - fl. 16.849,13 - werd te laag gevonden. Bij deze gelegenheid was het bezit trouwens omschreven als "het huis te Vredeveld, met deszelfs beide vleugels of bouwhuizen, bevattende een ruim voorhuis, elf kamers en kabinetten, kelders, keukens, ruime zolders, meidenkamer, koetshuis, turfschuur en stalling voor negen à tien koeijen en zes paarden".

Blijkbaar kwam Mr. Petrus Hofstede, sinds 6 april 1814 Gouverneur van Drenthe, met een beter bod, want hij werd in 1817 de nieuwe eigenaar. Met zijn komst beleefde Vredeveld zijn glorietijd. Als residentie van de hoogste gezagsdrager in de provincie werden er grote feesten en diners gegeven en bijeenkomsten gehouden. Op hoogtijdagen, zoals 25 augustus, de verjaardag van koning Willem I, werd het hele landgoed geillumineerd. Heel Assen en naaste omgeving liep dan uit.

In die dagen maakten de jonge Jacob van Lennep en zijn vriend Dirk van Hogendorp een reis door de noordelijke provincies van Nederland. Zo kwamen ze vrijdag 28 juni 1823 ook in Assen terecht, waar ze een bezoek aan Vredeveld wilden brengen: "we wandelden te vier ure naar Vredeveld, de buitenplaats van den Gouverneur (...) Dezelve is aan een weg naar Rolde en een kwartier van Assen gelegen en zeer uitgestrekt. Het huis ligt open, heeft twee vleugels en een torentje. Aan de linkerzijde der oprijlaan staat een grote duiventoren met onnoemelijk veel vogels, waarbij kippen, eenden, ganzen, kalkoenen, pauwen enz. wandelden". De Gouverneur was echter niet thuis, zodat de jonheeren de volgende dag maar weer naar Vredeveld liepen, nu met meer geluk. Er waren nog drie andere gasten en het gezelschap zat juist aan tafel voor de middagmaaltijd. Jacob en Dirk werden vriendelijk verwelkomd en dadelijk uitgenodigd mee te eten, waarvan ze dankbaar gebruik maakten.

Het bezoek was blijkbaar goed bevallen, want 's maandags werd het herhaald. Wederom aten de jongelui mee, samen met enkele andere gasten. Jacob noteerde hierover onder andere: "De gouverneur, een wellevend, vrolijk en kundig man deed voortreffelijk de honneurs: zijn gade, eene goede, minzame vrouw, hielp hem daar in ook zeer wel. Wij aten lekker: de kerriesoep was wel is waar wat slap, doch het overige des te heerlijker. Annanassen en meloenen waren nog niet rijp, omdat de tuinman ze bedorven had". Na de maaltijd werd gewandeld op het landgoed, thee gedronken en een ritje gemaakt met de kireboe, over Loon en Balloo naar Rolde. Rond half negen kwam men weer op Vredeveld aan, waar nog een glas wijn werd gedronken. Daarna namen Jacob en Dirk afscheid en, "vol innerlijk genoegen over den aangenamen dag ons huiswaarts begevende", zeiden ze tegen elkaar "dat het tijd werd dat wij Assen verlieten, eer wij

in dit tweede Capua als Hannibals ons aan weelde en luiheid gewenden".²

Hofstede verkocht Vredeveld in 1832, nadat hij ontslag had genomen als Gouverneur en zich in Groningen had gevestigd. De witte albasten vloer uit de gang en het uurwerk met de klokken in de toren waren echter niet bij de koop inbegrepen. Die had Hofstede voor zichzelf gereserveerd. De nieuwe eigenaar bewoonde Vredeveld niet en liet het na anderhalf jaar, in augustus 1833, voor afbraak verkopen. Puur door toevallige samenlopen van omstandigheden kwam het daar niet van. Wel werden tussen 1834 en 1842 de toren - het meest karakteristieke deel van het huis - en de beide zijvleugels afgebroken en ging het huis weer in andere handen over. Uiteindelijk werd het overgebleven middengedeelte, nu omgebouwd tot woonhuis, in het laatstgenoemde jaar voor fl. 9600,- verkocht aan Augustinus van Valkenstijn.



De achter- en een zijgevel van Vredeveld op een foto uit 1957. Het huis is zwaar verwaarloosd, maar lijkt nog redelijk intact (foto-archief Drents Museum)



De achtergevel van Vredeveld, genomen vanuit ongeveer dezelfde positie als de vorige foto, maar nu in de winter van 1965 op 1966. In de tussentijd is het dak verdwenen, zijn de ramen ingegooid en is de achteringang een gapend gat geworden, zonder deur (foto Bertus Boivin)

Zo begon de 'periode-Valkenstijn', die zoveel stof tot roddel en speculatie opleverde dat men er in Assen tot op de dag van vandaag verhalen over weet te vertellen. Zo zou de vrouw van Augustinus, Louise Aubry d'Arancy, een onecht kind zijn geweest van niemand minder dan koning Lodewijk Napoleon en een hofdame. De mysteries rondom het echtpaar werden vergroot door hun afgezonderde levenswijze. Augustinus liet om Vredeveld, in de volksmond al gauw Valkenstijn genoemd, brede sloten aanleggen en bomen en struiken planten. Weldra was het huis vanaf de weg niet meer te zien. Contacten met de buitenwereld had het echtpaar Van Valkenstijn praktisch niet, wat de fantasie van de Assenaren alleen maar meer prikkelde. De wildste verhalen begonnen de ronde te doen: over geheime vertrekken in het huis, over onderaardse gangen en over spoken op het landgoed...

In 1871 stierf Louise van Valkenstijn. Zij werd bijgezet in een grafkelder op het landgoed, die Van Valkenstijn had laten bouwen. Na de dood van zijn vrouw zette Augustinus zijn kluizenaarsbestaan voort. Hij verkocht al zijn vee, ontsloeg bijna al zijn personeel en begaf zich elke dag naar het graf van zijn vrouw. Elf jaar later overleed ook Augustinus. Hij werd begraven naast zijn vrouw.



Het gietijzeren versieringsstuk op de grafkelder van Augustinus en Louise van Valkenstijn. Foto uit 1957 (foto-archief Drents Museum)

Vredeveld bleek bij testamentaire beschikking te zijn vermaakt aan het armbestuur van de Rooms-Katholieke gemeente in Assen. Pastoor H.D. Breninkmeijer kwam zijn nieuwe bezit bekijken en beschreef wat hij toen zag:

“Daar staan wij voor de woning. Is dat nu Vredeveld, roept gij uit; geen toren, geen verf of kleur meer aan het gebouw; het gras hangt van de muren, nog eenige jaren en het is een onherstelbare ruïne. De Italiaansche populieren, die daar onmiddellijk aan de deur staan (...), omwoelt met klimop, hebben geen takken meer (...) Treden wij nu dat overoud gebouw binnen. Weinig is er van dat eeuwenoude terug te vinden, het is voor ruim veertig jaren herbouwd en let wel, sedert dien tijd heeft er geen schilder, timmerman of glazenmaker de hand aan geslagen, dan in uitersten nood! Nissen, bogen, plafonds, schilderwerk en behang uit dien tijd. De houten vloeren, welke verteerd waren door de vochtigheid, zijn door steenen keukenvloeren vervangen. Zijn er ook antieke meubelen? Zekerlijk, maar geheel uit den smaak en niet meer gezocht. Hoe somber is daar alles!”³

Van Valkenstijn had bepaald dat Vredeveld moest worden ingericht tot een landbouwhoeve, waarvan de jaarlijkse opbrengsten ten bate van de rooms-katholieke armen in Assen zouden komen. Het kwam er niet van. Het armbestuur liet het verwaarloosde huis op eenvoudige wijze opknappen, waarna het werd verhuurd, in 1884 aan een zekere Hidding en vijf jaar later aan Jean Krans. Hiermee deed weer een spraakmakende figuur zijn intrede op Vredeveld. Krans was leeraar exacte en creatieve vakken aan de Rijks-HBS in Assen. Als begaafd musicus was hij tevens voorzitter en dirigent van een Asser muziekgezelschap, waarvan vele notabelen deel uitmaakten. Daarnaast schilderde hij, voornamelijk heidellandschappen en portretten. Later werd hij bovendien benoemd tot kamerheer van de koningin.



*Jean Krans,
kleurrijk bewoner
van Vredeveld,
op een foto
uit 1891.
Hij was toen
veertig jaar
(collectie Krans,
foto-archief
Drents Museum)*

Krans was een kleurrijk figuur, alleen al door zijn eigenaardige kleding. Hij placht door Assen te lopen in een fluwelen kuitbroek en buis, droeg daarbij schoenen met zilveren gespen en hoge hakken en tooide zich met een grote flambard, een slappe, viltten hoed met brede rand, die vroeger nogal in trek was bij kunstenaars of wie daarvoor wilden doorgaan. Volgens horen zeggen had hij als lijfspreuk: "Goeie wijn behoeft geen krans, maar Krans behoeft wel goeie wijn". Op onuitgenodigde bezoekers was hij evenmin gesteld als Van Valkenstijn. Om eventuele nieuwsgierigen af te schrikken liet hij zijn kleinkinderen bij donkere avonden op de oprijlaan wel een doods-hoofd, voorzien van een lampje, heen en weer bewegen. Maar ondanks deze

en andere eigenaardigheden - voor een deel trouwens ontsproten aan de toch wel rijke fantasie van de Assenaren - was Vredeveld tijdens de periode Krans opnieuw een trefpunt van de Drentse elite. Belangrijke en invloedrijke personen op velerlei gebied kwamen er bijeen.⁴

Krans overleed in 1932. Vredeveld kwam leeg te staan en raakte steeds meer in verval. Er ontstonden plannen om het te slopen. Het Asser gemeentebestuur had het armbestuur daarvoor trouwens al in het begin van de jaren dertig toestemming gegeven. Diverse plannen voor vervangende nieuwbouw werden opgesteld, maar nooit gerealiseerd. Aan de andere kant waren er van tijd tot tijd plannen voor



Deel van de voorgevel met links de hoofdingang op een foto uit het begin van de jaren zestig (collectie Gemeente-archief Assen)

restauratie, maar ook daar kwam het niet van. Gebrek aan geld, onverenigbaarheid van de plannen met de testamentaire bepalingen van Van Valkenstijn en het niet inzien van de monumentale waarde van het pand waren de belangrijkste factoren die, afwisselend of in combinatie met elkaar, steeds weer roet in het eten gooiden. Alle reddingspogingen, van diverse personen en instanties, liepen op niets uit. Ondertussen werd het gebouw totaal verwaarloosd en verviel het langzaam maar zeker tot een ruïne. Een voor Assen en Drenthe onvervangbaar cultuurgood ging te gronde. De sloop werd onvermijdelijk. Uiteindelijk werden de resten van Vredeveld in 1966 met de grond gelijk gemaakt. De landerijen werden een jaar later aan de gemeente Assen verkocht en in 1979 herschapen in een wandelpark.

Alleen restanten herinneren nu aan wat eens was: de oprijlaan vanaf de Steendijk, met op het toegangshek een koperen plaat met bijna onleesbare en

deels onjuiste gegevens over Vredeveld, en de dichtgegroeide, vrijwel drooggevallen gracht, waarbinnen met houten paaltjes de omtrek is aangegeven van de havezate die hier eens stond. Op de plaats van de havezate zelf ligt een hoop tuinafval, vermengd met aarde. Ook de grafkelder van de Van Valkenstijns met het daarop geplaatste, gietijzeren versieringsstuk is er nog steeds, maar het verkeert in een vervallen, slecht onderhouden toestand.⁽⁵⁾ Van de monumentale beuken aan weerszijden, ongetwijfeld geplant door Van Valkenstijn, is de linker op sterven na dood. De stam is deels weggevreten, onder andere door vuurtjes die er onder zijn gestookt. Van het huis zelf zijn alleen de in zandsteen uitgehakte wapens van Van Welvelde bewaard gebleven. In 1964, nog voor de afbraak, werden ze uit de muren verwijderd en in bewaring gegeven bij het Provinciaal Museum van Drenthe. Ze staan nu in de tuin van het Ontvangershuis, aan weerszijden van de deur.



Deel van de voorgevel met rechts de hoofdingang op een foto uit oktober 1964. Vredeveld was nu met recht een ruïne te noemen. Let trouwens op de achtermuur van de 'kamer' links op de foto: doordat het behang is verdwenen zijn de namen van de timmerlieden en schilders die het huis in de jaren tachtig van de vorige eeuw hadden opgeknapt te voorschijn gekomen (foto-archief Drents Museum)

Noten

1. De volledige geschiedenis van Vredeveld is elders uitvoerig beschreven. Zie daarvoor J. Bos; F.J. Hulst en P. Brood, red. *Huizen van stand. Geschiedenis van de Drentse havezaten en andere herenhuizen en hun bewoners* (Meppel/Amsterdam, 1989) 291-300, J. Berkepies, 'Vredeveld-Valkenstijn, de geschiedenis van een landgoed en zijn bewoners te Assen' (scriptie, Assen, 1981); J.M. van Kuyk, 'De bewoners van het huis Vredeveld bij Assen' in: *Nieuwe Drenthse Volksalmanak. 1902* (Assen, 1901) 112-121 en S. Schimmel, 'De historie van het landgoed Vredeveld te Assen' (onuitgegeven scriptie; Assen, 1977). Tenzij anders vermeld is het navolgende aan de eerstgenoemde studie ontleend.
2. M. Elisabeth Kluit, red. *Nederland in den goeden ouden tijd, zijnde het dagboek van hunne reis te voet, per trekschuit en per diligence van Jacob van Lennep en zijn vriend Dirk van Hogendorp door de Noord-Nederlandsche provinciën in den jare 1823* (Utrecht, 1942) 107-109.
3. Schimmel, 'Vredeveld', 18.
4. *Ibidem*, 20, 26. Zie uitvoeriger voor Krans A.J.L. Krans, 'Krans, Jean (1851-1932)' in: J. Bos en W. Foorthuis, red., *Drentse biografieën 3. Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Drenten* (Amsterdam/Meppel, 1991) 98-102.
5. Het gietijzeren versieringsstuk is vervaardigd door de Asser Ijzergieterij en een monumentje op zichzelf. Het zoekgeraakte naamplaatje van Augustinus van Valkenstijn, waarvan *Huizen van stand* melding maakt, is inmiddels terug gevonden en herplaatst. Bos, e.a., *Huizen van stand*, 299-300.

Het laatste stadium van verval. Doorkijkje vanaf de hoofdingang aan de voorzijde op een foto van 23 juni 1965 (foto-archief Drents Museum)



Stille getuigen



Dit is het meest noordelijke monument dat Assen rijk is. Noordelijker kàn het eigenlijk niet, want het ligt ongeveer op de plaats waar de Messchenweg doodloopt bij de A-28. Wie de kaart van de gemeente Assen erbij pakt, ziet dat de gemeentegrens daar als een dolkje in het achterwerk van Vries prikt.

We kijken naar de 'Doove Teunis'; een eeuwenoude grenssteen. Hij werd al bij name genoemd toen men op 3 december 1816 in een proces-verbaal de grens van de gemeente Assen nauwkeurig had laten opmaken.

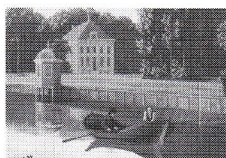
De overlevering wil dat de herders van Taarlo, Loon en Rhee elkaar hier troffen om de laatste nieuwtjes uit hun dorpen uit te wisselen. 'Doove Teunis' zou de geheimen niet verder vertellen, iets wat je van de schaapherders beslist niet kon zeggen...

tekst: Bertus Boivin

foto: Harry Cock



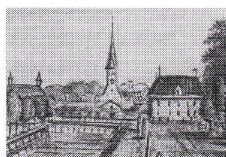
Inhoud



M.J. Roding

DE BEHANGSELS IN DE TROUWZAAL VAN HET
GEMEENTEHUIS TE ASSEN

pagina **1**



B. Jonker

DE RONDE VAN DE ASSER RATELWACHT IN 1807

pagina **10**



OOGGETUIGEN

pagina **15**



H. Gras

VREDEVELD: DE Teloorgang van een
HAVEZATE

pagina **17**



STILLE GETUIGEN

pagina **25**
